

ВІДГУК

офіційного опонента

**доктора економічних наук, професора Мельник Тетяни Миколаївни
на дисертаційну роботу Шиманської Катерини Володимирівни
на тему «Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах
геоекономічних трансформацій»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні
економічні відносини**

Актуальність теми

Активізація міжнародного руху товарів, послуг, інвестицій та інновацій зумовлює значне зростання міжнародної міграції людських ресурсів, яка на початку XXI ст. набула глобального характеру і вимірів.

Під впливом соціально-економічних, демографічних, етнокультурних, політичних чинників відбувається перетворення міграції населення на глобальне явище, яке стає визначальним рушієм соціально-економічного розвитку і цивілізаційного прогресу, неоднозначно впливаючи на економіку країн-донорів і країн-реципієнтів. Це пов'язано, з одного боку, із захистом національного ринку праці від стихійного потоку трудових мігрантів, що накладає фінансовий тягар на приймаючу державу і загострює проблему зайнятості, а через масовий характер трудової еміграції із втратою більш мобільної і прогресивної частини трудових ресурсів, скороченням інтелектуального та працеспроможного потенціалу нації – з іншого.

Україна не залишається осторонь зазначених процесів, але нині стоїть перед серйозними викликами для економіки, зумовленими міграцією населення, тому виникає необхідність комплексного дослідження у частині ґрунтового аналізу динаміки та структури міжнаціональних перетоків людських ресурсів, оцінки впливу процесів міжнародної міграції на соціально-економічне становище держав, визначення напрямів регулювання міжнародної міграції залежно від цілей міграційної політики конкретної країни чи інтеграційного угруповання та формування на цій основі обґрунтованої

системи регулювання міжнародної міграції на міжнародному і національному рівнях.

Отже, дисертаційна робота Шиманської К. В. «Міжнародна міграція людських ресурсів в умовах геоекономічних трансформацій» є актуальною за постановкою проблеми, а проведене дослідження своєчасним.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Ознайомлення зі змістом дисертації й автореферату дає підстави стверджувати про обґрунтованість представлених у дисертаційній роботі наукових положень, висновків та рекомендацій. Автором дисертації чітко окреслені і логічно побудовані мета, завдання й об'єкт дослідження, обґрунтовано теоретичні та методичні підходи щодо їх виконання, розроблено й апробовано відповідні пропозиції.

Структурно-логічна схема дослідження дозволила автору комплексно розкрити підняту ним проблему, адже кожен наступний розділ продовжує попередній. Особливо варто відмітити, що завдання дослідження, положення наукової новизни і висновки дисертації є логічно взаємопов'язаними. За своєю архітектонікою та змістовим наповненням робота є комплексним та завершеним науковим дослідженням.

Наукова обґрунтованість та достовірність основних положень дисертації, отриманих результатів, висновків та сформульованих рекомендацій забезпечується застосуванням загальнонаукових і спеціальних методів наукових досліджень. Володіння здобувачем методами наукового дослідження та прийомами пізнання дало йому змогу вирішити ряд поставлених завдань. Дисертаційна робота ґрунтується на використанні широкої фактологічної бази, автором опрацьовано великі масиви інформації, аналітичні матеріали міжнародних організацій, зокрема, ООН, Світового Банку, Євростату, Міжнародної організації з міграції, а коректна їх статистична обробка дозволила отримати обґрунтовані висновки.

Отримані в процесі дослідження наукові результати ґрунтуються на опрацюванні значної кількості літературних джерел, у тому числі й іноземних. Зроблені автором висновки за результатами дослідження є логічно обґрунтованим підсумком роботи та відображають основні положення дисертації. Усе зазначене вище підтверджує високий ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій опонованої дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Важливість піднятої проблематики дослідження підтверджується тим, що дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Житомирського державного технологічного університету: «Механізм економіко-екологічної реабілітації суб'єктів господарювання від надзвичайних ситуацій, бойових дій як складова національної безпеки» (номер держреєстрації 0116U005482); «Політика щодо біженців та внутрішньо переміщених осіб при загрозах національній безпеці та постконфліктному стані економіки» (номер держреєстрації 0117U006473).

Наукова новизна отриманих результатів

Дисертаційна робота Шиманської К. В. є завершеним науковим дослідженням, у якому отримано обґрунтовані результати, котрі в сукупності розв'язують наукову проблему формування системи регулювання міжнародної міграції на національному, міждержавному та регіональному рівнях в умовах гео економічних трансформацій.

Ознайомлення зі змістом дисертації дозволяє визначити найважливіші елементи наукової новизни, що були представлені автором:

- констатовано необхідність введення поняття «міграційна пара», яку автор визначає як комбінацію країни походження та країни призначення мігрантів, між якими історично сформувався міграційний коридор, що дозволяє

фіксувати тенденції міграційних потоків, розглядати їх напрями, враховуючи просторовий та інституціональний аспекти міграційних коридорів, а також ідентифікувати особливості та зміну середовища країн різних міграційних пар (с. 57);

- виходячи з масштабності та багатоаспектності міграційних процесів уточнено категоріально-понятійний апарат дослідження, а саме: «міграційний потік», «міграційний коридор», «міграційний мотив» та «міграційна привабливість» зі встановленням взаємозв'язків між цими категоріями (с.60-61); систематизовано принципи дослідження процесів міжнародної міграції (темпоральності, просторовості, комунікації, мобільності), що дозволяє упорядкувати методичний інструментарій наукового дослідження та визначати вектори побудови класифікації міжнародної міграції (с.58-60);

- сформульовано систему класифікаційних ознак та удосконалено класифікацію міжнародної міграції людських ресурсів завдяки використанню інституціонального підходу та врахуванню значення статево-вікових і освітньо-професійних груп мігрантів на формування людського потенціалу, його трансформацію в ході окремих видів міграції (с.104-110);

- аргументовано аспекти впливу геоекономічних трансформацій на міжнародну міграцію людських ресурсів, що дозволило сформулювати варіанти долучення країн до процесів міжнародної міграції на основі приналежності країн до центрів економічного розвитку (країни-лідери та периферійні країни), загальних рис їх міграційної політики, місця країн у складі міграційної пари, рівня розвитку інституціонального середовища регулювання міграційних процесів (с. 142-146);

- структуровано регіональні інтеграційні об'єднання світу за їх вразливістю до екстремальних кліматичних подій (с. 156-159); обґрунтовано методику кластеризації регіональних інтеграційних об'єднань за ризиком екстремальних кліматичних подій (с.160), що дозволяє здійснювати моніторинг та прогнозування міграційних потоків в умовах зміни кліматичних подій;

– досліджено вплив політико-безпекового типу геоекономічного ризику як передумови міграції населення з країн із загрозами військово-політичної нестабільності, що дає змогу окреслити завдання соціально-економічних механізмів регулювання міжнародної міграції біженців в умовах військових конфліктів та постконфліктного стану (с. 182-183, 195-196);

– розроблено практичні рекомендації для удосконалення системи регулювання міжнародної міграції в країнах-донорах та реципієнтах, що спрямовані на інтеграцію мігрантів та подолання соціально-економічних проблем, пов'язаних з міграцією (с. 230-232, 252-253);

– ідентифіковано системні характеристики детермінант формування міграційних мотивів на основі врахування дії інституціональних факторів у відповідному середовищі країн та прояву особистісного сприйняття факторів виштовхування, спричинених існуванням геоекономічних ризиків за їх типами (с. 265-275);

– запропоновано методичні рекомендації щодо розрахунку інтегрального показника геоекономічного ризику країн як середньозваженої нормованих агрегованих показників окремих типів геоекономічних ризиків, у рамках яких наведено алгоритм дослідження й оцінки геоекономічних ризиків країн (с. 296-299);

– запропоновано методику розрахунку інтегрального показника міграційної привабливості, що дозволяє ідентифікувати зв'язок міжнародної міграції людських ресурсів з геоекономічними ризиками (с. 305-317);

– обґрунтовано концептуальні положення інституціональної моделі регіонального регулювання міграційних процесів, у якій структуровано суб'єкти регулювання міжнародної міграції, виділено функції регіональної міграційної політики, сформульовано напрями її реалізації для отримання країною переваг від міжнародної міграції та зниження геоекономічних ризиків (с. 401-425);

Науково-практична значущість результатів дослідження

Результати дослідження доведені до рівня практичних рекомендацій та отримали підтвердження їхньої реалізації. На практичному рівні рекомендації автора були використані

Департаментом праці та соціального захисту населення Житомирської міської ради (довідка від 07.12.17 № 2616), Головним управлінням статистики Житомирської області (довідка від 15.12.17 № 01.1-07/81), Департаментом економічного розвитку, торгівлі та міжнародного співробітництва Житомирської обласної державної адміністрації (довідка від 11.04.18 № 02/954), Громадською організацією «Житомирська обласна Спілка поляків України» (довідка від 17.05.17 № 30/17), Громадською організацією «Житомирська спілка волинських чехів» (довідка від 07.06.17 № 15), ТОВ «Суперспрокс Україна» (довідка від 13.10.16 № 121).

Основні положення дисертаційної роботи стали підґрунтям для розробки навчально-методичного забезпечення викладання дисциплін для студентів Житомирського державного технологічного університету (довідка від 12.09.17 № 44-45/1360).

Повнота викладу наукових положень, висновків та результатів в опублікованих працях

За результатами дисертаційної роботи опубліковано 51 наукову працю, у тому числі: 1 одноосібна монографія, 1 колективна монографія; 27 наукових статей, з яких: 15 статей – у наукових фахових виданнях та 12 статей у наукових періодичних виданнях інших держав, а також у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз; 22 публікації за матеріалами міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Загальний обсяг опублікованих праць становить 58,57 друк. арк., з них автору належить 55,47 друк. арк.

Опубліковані праці відображають основний зміст дисертації та положення, винесені здобувачем на захист.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Наукові положення, висновки та рекомендації, представлені в авторефераті, обґрунтовані, розкриті належним чином у дисертації. Автореферат дисертації відповідає встановленим вимогам, повною мірою відображає основний зміст, положення, висновки, рекомендації відповідно до вимог до авторефератів.

Матеріали кандидатської дисертації не використовувалися у докторській дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до роботи

Дисертація Шиманської К. В. за актуальністю, фундаментальністю постановки та вирішення завдань, структурною побудовою й якістю, заслуговує позитивної оцінки, проте варто виокремити певні зауваження та дискусійні положення.

1. Виникають сумніви щодо доцільності введення поняття «міграційна пара», оскільки всіма ознаками, що наведені в дисертації на с.56-57, володіє термін «міграційний коридор». Автору слід було б навести ґрунтовніші аргументи на користь введення нової категорії у понятійний апарат міжнародної міграції.

2. Стосовно визначення впливу міжнародної міграції на соціально-економічний розвиток країни (п.3.1) виникає ряд зауважень: слід було б ґрунтовніше провести дослідження впливу грошових переказів мігрантів на соціально-економічний розвиток країни, оскільки відсутні висновки щодо впливу грошових переказів на економіку країни походження мігрантів (с.208-209); потребує ґрунтовнішого аналізу вплив грошових переказів на зовнішню торгівлю, тому що наведені автором діаграми (с.214) не відображають залежностей експорту й імпорту від грошових переказів; не можна вважати вислів автора коректним про: «...негативний вплив грошових переказів на фінансову систему країни походження, що проявляється в довгостроковій перспективі у вигляді

підвищення вартості національної валюти» (с.214); не доведено зв'язок наявності значної кількості мігрантів і використання їх переказів для покриття дефіциту платіжного балансу (с.216-217), тому виникають сумніви щодо правильності вибраного підходу для дослідження впливу грошових переказів на платіжний баланс; наводячи результати досліджень інших авторів щодо зв'язку прямих іноземних інвестицій і грошових переказів мігрантів, відсутні авторські розрахунки щодо наявності або відсутності такого зв'язку на основі статистичних даних (с. 219).

3. Можна вважати непідтвердженою тезу автора, що «...проблеми зовнішньої міграції гостро сьогодні постали перед Україною» (с.220), оскільки аналіз кількості мігрантів проведено на основі офіційної статистики Держстату, за якою в Україні вже протягом років утримується додатне сальдо міграції. У зв'язку з цим всі пов'язані з такою статистикою результати й оцінки не можна вважати коректними. У даному аспекті автору слід було б підняти нагальну проблему статистичної оцінки в Україні зовнішньої міграції (кількості емігрантів) та, на основі дослідження, запропонувати шляхи її вирішення. В іншому разі аналізувати тенденції в Україні на основі статистики міжнародних організацій щодо іммігрантів.

4. Відсутні результати досліджень (авторські висновки та розрахунки) щодо впливу доходів населення на еміграцію, оскільки починаючи з 2015 р. в Україні зростала мінімальна, середня, номінальна та реальна заробітна плата (с.224), при цьому відповідно зростали й обсяги міграції. Підхід до оцінки впливу рівня безробіття на кількість емігрантів (порівняння на діаграмі) також не виправдав себе, тому не можна на цій основі стверджувати про «...важливе значення даного показника в інтенсифікації процесів міграції населення України» (с.228).

5. У рамках підрозділу 3.3 необхідно було б показати, які саме детермінанти є ключовими, найвпливовішими, оскільки як було заявлено на с. 265 в роботі проаналізовано ряд економетричних моделей. Однак власні

розрахунки на основі економетричних моделей відсутні, відтак у роботі лише систематизовано визначені раніше детермінанти.

6. Показників для оцінки різних типів ризиків, наведених на у табл. 4.1 на с. 284, явно недостатньо. Це викликає ряд запитань:

1. Чому саме ці показники обрані для оцінки впливу на той чи інший вид ризику?
2. За якими критеріями сформована система показників?
3. Чому не включені показники, які, наприклад, формують економічний ризик – рівень доходів населення, політико-безпековий – рівень криміногенності в країні і под.?

Це ставить під сумнів обґрунтованість результатів подальшого аналізу на основі цього показника регіональних угруповань (с.297).

7. При оцінюванні міграційної привабливості країни (п.4.2) автор пропонує експертну методику шляхом проведення анкетування. У зв'язку з цим постає ряд запитань: 1) методи опитування; 2) кількісний склад експертів; 3) їх країнова належність (у роботі оцінюється привабливість України (с.331) та ЄС – с.318.). Крім цього, при апробації даної методики результати моделювання потребують економічної інтерпретації та відповідних висновків.

8. У п.5.1 при дослідженні інституціонального аспекту регулювання міжнародної міграції, автор висвітлює переважно заходи імміграційної політики, еміграційна політика в державі залишилася поза увагою.

9. Здійснюючи аналіз міграційних потоків у рамках інтеграційних об'єднань, майже не приділено уваги заходам та інструментам міграційної політики, їх не систематизовано, тому виникають сумніви щодо обґрунтованості наведених автором напрямів удосконалення регулювання міжнародної міграції людських ресурсів (с.400) та можливостей імплементації зарубіжного досвіду регулювання у міграційну політику України.

10. Формування пропозицій щодо удосконалення міграційної політики в Україні, потребує проведення ретельного аналізу функцій вітчизняного інституціонального середовища. І якщо інституціональну модель регіонального

регулювання міграції людських ресурсів, наведену на с. 425, можна застосувати у тому числі і для України, то не можна погодитися з автором, що «...стимули інституціонального характеру для сприяння еміграції та повернення фінансового капіталу емігрантів у країну».

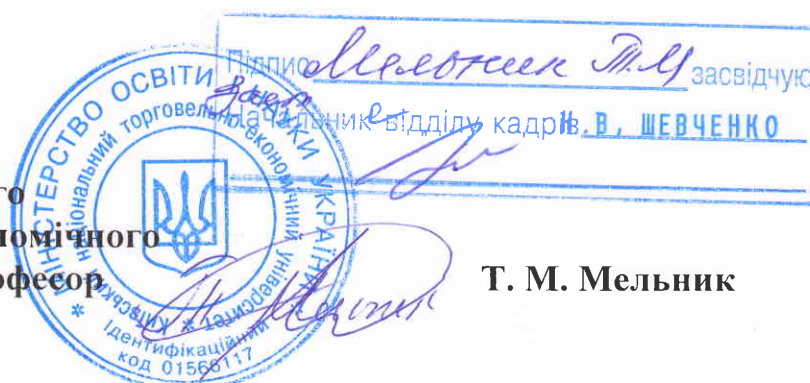
Загальний висновок

Дисертація Шиманської Катерини Володимирівни присвячена актуальній темі, є завершеним і самостійним науковим дослідженням, результати якого мають теоретичну цінність й практичне значення для удосконалення процесу регулювання процесів міжнародної міграції людських ресурсів на національному, міждержавному та регіональному рівнях в умовах геоекономічних трансформацій.

Зміст дисертації та автореферату відповідають паспорту спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. Зміст автореферату в достатній мірі відображає основні положення дисертації, які виносяться на захист.

Зазначене вище дозволяє зробити висновок, що опонована дисертація за рівнем, змістом, обсягом, актуальністю дослідження, використаним теоретико-методичним інструментарієм, науковою новизною, значущістю отриманих результатів та оформленням відповідає вимогам п. п. 9, 10, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, які висуваються до докторських дисертацій, а її автор, Шиманська Катерина Володимирівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент:
завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин Київського
національного торговельно-економічного
університету, д-р екон. наук, професор

Т. М. Мельник